

тератури да је за штампање тиража ове инкунабуле папир набављан у малим партијама. Све у свему, како су то и рецензенти лијепо казали, студија Евгенија Љвсвича, Немировског која окружава досадашња знања о *Октоиху првогласнику* из 1493/94. године, представљаће „будуће полазиште свему ономе што буде написано о првој књизи штампаној на тлу Црне Горе. По томе она је већ унапред обезбедила високо место у нашој науци, али и култури уопште”.

Књига Е. Љ. Немировског је луксузно опремљена, у тврдом сквертекс повезу. Богато је илустрована заставицама, страницама оригинала у двије боје, гравирма, воденим знацима које је копирао Мирослава Гроздановић-Пајић, филигранолог Археографског одељења Народне библиотеке Србије, Техничка и графичка рјешења дао је Стеван Вујков. Графичке услуге су обезбијене у штампарији „Космос” у Београду. Треба рећи да свима њима припада заслуга за успјелост издања, чему је допринио и солидан превод с руског проф. дра Милисав Филиповића,

Напоменимо, напоскон, да је Е. Љ. Немировски, на позив Редак-

ције „Црногорске библиографије 1493-1993. године”, приредио за штампу и драгоцени рукопис „Библиографија Црнојевића издања 1493-1496. године” (том I књ. 1), који поред уводне студије садржи библиографски запис 105 примјерака *Октоиха првогласника*, преко 25 егземплара *Псалтира с посљедовањем* (1495), сачуваних фрагмената *Октоиха петогласника* (1494) и *Требника (Молитвеника)*, из 1495(?). Сви примјерци су обрађени на основу савремених стандарда за старе књиге и важећих научних принципа у инкунабулистици. Појава и ове књиге представља насущну потребу за науку и културу, помоћ истраживачима за продубљене и сводне студије о појединим у науци још недовољно протолкованим питањима и проблемима Црнојевића издања и Црнојевића штампарског умијећа у цјелости.

Поменимо и намјеру овог аутора да до предстојећег јубилеја — 500. годишњице Црнојевића штампарије — приреди и објави монографију о њој, на чему му треба пожељети успјеха.

Марија Мартиновић

ВЛАДИМИР СТОЈАНЧЕВИЋ, „ЛЕСКОВАЦ И ЛЕСКОВАЧКА НАХИЈА У XIX ВЕКУ (1804-1878)

БИБЛИОТЕКА НАРОДНОГ МУЗЕЈА У ЛЕСКОВЦУ, ЛЕСКОВАЦ 1987.

Активност Народного музеја у Лесковцу представља лијеп примјер научно усмјереног дјеловања ове врсте културно-образовних институција у правцу свеобухватнијег представљања прошлости матичног краја. Осим класичних музеолошких дјелатности, мање или више својствених установама овог типа, садржај рада овог музеја усмјерен је и ка програмима

интердисциплинарног научно истраживачког рада. Једна од најновијих, на чије појављивање овом приликом и скрећемо пажњу, јесте рад Владимира Стојанчевића, дописног члана САН-у „Лесковац и лесковачка нахија у XIX веку (1804 — 1878)”. Као тридесет седма књига у оквиру наведене едиције, рад је изашао из штампе крајем 1987. године.

Прошлост лесковачке нахије као дијела Старе Србије, нарочито у периоду од избијања првог српског устанка до српско-турског рата 1877 — 1878. и припајања четири лесковачка округа Србији, представља за историографију интересантан а за историју Србије и ослободилачке борбе српског народа важан период. Садржај основних друштвених процеса у том раздобљу и према ријечима аутора ове књиге, казаним у уводном дјелу, „... је и одредио основу на којој је појмом почивао сав развитак Лесковчана све до наших дана”.

Не улазећи у све мотиве и елементе стварачеве инспирације, већ на први поглед били су то довољни разлози да се овој теми посвети посебна научна студија. Мада историја Лесковца и лесковачкога краја представља основну садржину овога рада, ипак оваква констатација остаје преуска за читав сплет друштвено-економских ситуација и односа, питања националног политичког, привредног и другог карактера која аутор студије веома успјешно обрађује.

У методолошком погледу аутор се определио за проблемски приступ, уз досљедно уважавање хронолошког слиједа догађаја. Садржај рада је зато подијелен у шест посебно издвојених цјелина, које опет, све заједно, представљају цјеловито виђење предмета истраживања. Ти дјелови уз увод, изворе и литературу, закључак, резиме, регистар личних имена и регистар географских појмова, представљају основну композицију рада.

Цјеловитост у обради захтијевала је да Прва глава рада временски обухвати период прије првог српског устанка, да би се анализом прилика у Турској у периоду XVIII и почетком XIX вијека боље разумјели политички, економски, социјални и други услови лесковачкога краја, прије избијања устанка. Тако овај дио рада, иако ван насловно одређених временских граница, доприноси бољем разумијевању осталих питања која су у књизи обрађена. Посебно се то тиче учешћа Лесковчана у пр-

вом српском устанку, њихове улоге и доприноса у устаничким борбама, што је детаљније обрађено у другој глави књиге. У оквиру посебних поглавља овога дијела шире су обрађени поједини аспекти српске револуције, с акцентом на учешћу Лесковчана у појединим етапама њеног трајања од 1804. до 1813. године.

Вријеме од угушења устанка па до велике унутрашње кризе Османског царства и избијања кримског рата 1853 — 1856, тематски одређује садржај III главе књиге. Посебно поглавље у овом дијелу посвећено је великом народном устанку 1841. у Лесковачкој нахији и његовим посљедицама.

За Лесковац и лесковачки крај период од кримског рата па до избијања херцеговачког устанка представља вријеме веома наглашених национално ослободилачких захтјева, али и период пруређења Османског царства и уступака централне власти нокон Париског конгреса 1856, Доношење Лесковачког законика од 12. октобра 1850, којим су регулисани аграрно правни односи између селјака и читлук-сахибија на овом простору, имали су у том погледу значај мјера предузетих у циљу сређивања стања, односно сузбијања социјалних немира у овом дијелу Турске.

Заштитом селјачке масе као главне социјалне групације у оквиру државне организације настојала се обезбиједити унутрашња стабилност поретка, а тиме и положај земље у међународним размјерама. Лесковачки законик са својим специфичностима представља један од инструмената који су при том коришћени.

Посљедњим данима турског господства на овом подручју посвећена је пета глава књиге. У том дијелу посебно су обрађени поједини сегменти друштвено-економских односа, правнополитичка организација власти, привредни и социјални систем, вјерско-просвјетне прилике које су карактерисале живот овога краја у данима прије коначног стицања независности. За разумијевање укупног садржаја рада а

посебно за интерпретације суштинске ослободилачке борбе народа овога краја посебан значај има треће поглавље овога дијела. У њему су обрађени почеци развоја националне управе и дате основе административног уређења по средовима, по завршетку ратних операција, као и статус Лесковачког

округа по Закону од 14/26. маја 1878. године.

Завршавајући кратко представљање ове књиге можемо рећи да је њеном појавом југословенска историографија о XIX вијеку добила вриједно научно дјело.

Радослав Распоповић

БРАНКО КРКЕЉИЋ, САНЦАЧКЕ ЛЕГЕНДЕ

Београд 1987.

Пред нама је књига — споменик, књига са „теразија историје“, која казује о „људима од свјетлости“, о људима, како би рекао стари црногорски ратник и саборац ликована из књиге почивши пуковник Јоксим Радовић, који су — *задовијек* у чије се коло не може лако улазити.*

Писац књиге „Санџачке легенде“, неуморни трагач за истином, за неспорним друштвеним вриједностима, Бранко Кркељић, након књига: „О Старику“, „О Црвеном граду“, и низа других запажених радова из домена записа и монографског казивања о нашој борби и револуцији, сада је изнио на свјетлост дана, у новом руху, садржај достојан поштовања.

Али, оставио бих историјске чињенице — историји и историчарима. Историја је о ликовима о којим је у књизи ријеч већ одавно донијела неспорне судове и они се ничим не могу промијенити. Историчари су ту да их изнова освјетљавају, да те неспорне истине утврђују, потврђују као вјечите легенде, да их чине пријемчивим за нова покољења, да суде о тачности изнијетог. Ликови о којима је ријеч, о којим пише Кркељић, још су за живота, својим људским узорима, на Титовом програму братства и јединства, на вриједностима највиших класних атрибута

нашег револуционарног радничког покрета, у несебичној игри са смрћу, доказали да су са највећим степеном сазнања и људског достојанства овладали неуништивом стратегијом слободе. Зато су били и постали — етичке вриједности првога реда — неспорни ликови за поштовање и узори инспирација и надахнућа. Аутор се својски потрудио да их, из богате галерије, одабере и да их, уз неспорну вјештину пера и казивања, снажно и увјерљиво заштити од заборавана: Са етичког становишта то је напор достојан поштовања. О томе желим казати неколико скромних мисли.

Схватајући једну примарну животну и историјску истину, и вјечиту људску потребу, да у животу људи, народа, покрета, генерација, постоји насušна потреба да се проанализе и јасно назначавачу неки примарни животни оријентери, Кркељић такве неспорне оријентире бира у једном особеном социјалном простору — санџачком. Биљежећи мноштво чињеница о њиховим људским, борбеним, револуционарним и, нада све, моралним особинама, аутор даје неспоран социолошки и морални допринос одређењу човјека у животном простору. То је, треба рећи, најтежи испит на коме се пера писаца доказују. Одређујући ликове конкретних, изузетних људи, у

* Види: Тито уметницима, уметници Титу; Ј. Радовић, Добра нема ће људи нема.